

Byłem i będę...

o historyku, który tworzył historię

Aleksander Gieysztor

na podstawie zbiorów
Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie

Byłem
i
będę

Scenariusz Joanna Arvaniti, Katarzyna Słojkowska — Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie
Współpraca Marek Ciara, Izabela Gass, Tomasz Rudzki — Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie
Projekt plastyczny Maria Kaliszczuk-Donaj — AMALKER sp. z o.o.

Spis skrótów
APAN — Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie
ZF — Zbiór Fotografii

Cytaty zostały w większości zaczerpnięte z korespondencji i prac Aleksandra Gieysztora, zgromadzonych w jego spuściźnie (III-352),
oraz książek: Roberta Jarockiego *Opowieść o Aleksandrze Gieysztorze* (Warszawa 2001) i Witolda Kieżuna *Magdułka i cały świat. Rozmowa biograficzna z Witoldem Kieżunem* przeprowadzona przez Roberta Jarockiego (Warszawa 2013).

Aleksander Gieysztor urodził się 17 lipca 1916 roku w Moskwie, dokąd jego rodzina, pieczętująca się kiedyś herbem Gieysztor, wywędrowała z polskich ziem zaboru rosyjskiego, jako syn Aleksandra seniora, wysokiego urzędnika w Dyrekcji Kolei Moskiewsko-Kazańskiej, i Barbary z domu Popiel.

W 1921 roku rodzina repatriowała się z Rosji do Polski i osiedliła w Wołominie pod Warszawą, a później w Warszawie. W 1933 roku ukończył Prywatne Gimnazjum Męskie Ludwika Lorentza przy ul. Brackiej w Warszawie. W latach 1933–1937 studiował historię na UW. Tytuł magistra filozofii otrzymał w 1937 roku na podstawie pracy *Władza Karola Wielkiego w opinii współczesnej*, napisanej pod kierunkiem prof. Marcellego Handelsmana.

Kampanię wrześniową 1939 roku przeżył jako plutonowy podchorąży w 8. Pułku Piechoty Legionów 3. Dywizji Piechoty walczącej w Armii Odwodowej „Prusy”. Wziął m.in. udział w bitwie pod Iłżą, walczył na Lubelszczyźnie. Służbę konspiracyjną w Armii Krajowej rozpoczął w 1940 roku, wprowadzony do niej przez Tadeusza Manteuffla. Działał w Biurze Informacji i Propagandy Komendy Głównej AK. Używał w różnym czasie i okolicznościach następujących pseudonimów konspiracyjnych: „Lissowski”, „Olicki”, „Walda”, „Borodicz”. W czerwcu 1944 roku został kierownikiem Wydziału Informacji Biura, którą to funkcję pełnił także w czasie powstania warszawskiego. Po kapitulacji powstania dostał się do niewoli niemieckiej i został osadzony w obozach Grossborn, Sandbostel, Schwartau pod Lubeką. Podczas okupacji hitlerowskiej działalność konspiracyjną łączył z pracą nad doktoratem, wykładami na podziemnym Uniwersytecie Warszawskim i w podziemnej Wolnej Wszechnicy Polskiej. W 1942 roku obronił konspiracyjny doktorat *Geneza wypraw krzyżowych. Encyklika Sergiusza I (1009–1012)*, którego promotorem był prof. Stanisław Kętrzyński.

W 1945 roku wrócił do Warszawy. Został zatrudniony przez prof. Stanisława Lorentza na stanowisku adiunkta w Państwowym Instytucie Historii Sztuki i Inwentaryzacji Zabytków, a następnie prof. Tadeusz Manteuffel przyjął go do pracy w Instytucie Historycznym UW. Habilitację uzyskał w 1946 roku na podstawie rozprawy *Szron lub śrężnia, danina łowiecka w Polsce Piastowskiej*. W 1949 roku został mianowany profesorem nadzwyczajnym historii Polski wieków średnich wraz z naukami pomocniczymi historii na Wydziale Humanistycznym UW. W 1949 roku powołany został do Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego. Jednocześnie sprawował obowiązki prodziekana Wydziału Historycznego UW. W 1955 roku objął po Tadeuszu Manteufflu kierownictwo Instytutu Historycznego UW i pracował tam do 1975 roku. W 1960 roku został mianowany profesorem zwyczajnym. W 1964 roku podpisał wraz z innymi intelektualistami słynny *List 34* skierowany do prezesa Rady Ministrów Józefa Cyrankiewicza.

W 1971 roku został wybrany na członka korespondenta Polskiej Akademii Nauk, a w 1980 roku na członka rzeczywistego. W 1980 roku został prezesem Polskiej Akademii Nauk na kadencję 1980–1983. Ponownie Prezesem PAN został wybrany na lata 1990–1993. W 1971 roku wszedł w skład prezydium Obywatelskiego Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie. Przewodniczył Komisji Historyczno-Archeologicznej, Komisji Wnętrz Zamkowych, potem został dyrektorem Zamku (1980–1991). Był jednym z założycieli Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku w 1994 roku i jej cenionym wykładowcą. Uczelni tej w 2002 roku nadano jego imię. Od 1986 roku był członkiem Rady Konsultacyjnej przy przewodniczącym Rady Państwa PRL Wojciechu Jaruzelskim. W 1989 roku uczestniczył w obradach Okrągłego Stołu.

Dorobek naukowy Aleksandra Gieysztora liczy ok. 500 prac i publikacji z historii Polski, Mazowsza, Warszawy, mitologii Słowian czy nauk pomocniczych historii.

Aleksander Gieysztor był żonaty z Ireną Czarnecką (1938). Małżonkowie mieli dwoje dzieci: syna Andrzeja (1943–1989), kierowcę rajdowego, i córkę Ewę (1948–2011), anglistkę, tłumaczkę, nauczycielkę.

Zmarł 9 lutego 1999 roku. Został pochowany na Starych Powązkach w Warszawie.